

1956. október 23.

Egy akkor végzős villamosmérnök-hallgató visszaemlékezése

z október 22-ei, esti, hosszú diákgyűlés után másnap reggel szép napos időre ébredtünk. Szokásos módon bementünk reggel az egyetemre (ez a Budapesti Műszaki Egyetem volt). Az első két óra megtartása után elengedték a hallgatókat. Mindenki a délutáni szolidaritási tüntetésre készült, melynek során a Bem-szoborhoz vonulva a varsói diákság és a lengyel nép diktatúra ellenes megmozdulását kívántuk támogatni.

Meglepő módon azokban a napokban a sajtó elég részletesen informálta az olvasókat a varsói eseményekről. Például nagyon jó, „Bizakodó nyugalom Varsóban” című vezércikk volt olvasható a *Vasárnapi Hírlapban*, amelyet 21-én vasárnap este hatalmas tömegek vártak az újságárusoknál.

Én hazamentem, és a déli órákban jöttem vissza az egyetem kertjébe. A kapuknál csak az egyetem diákjait engedték be, nehogy provokátorok is bekerülve rendbontást kezdeményezzenek. A diákság egyébként is teljesen békés demonstrációra készült. Beérve az egyetemre kiderült, hogy a rádió a déli hírek után bemondta, hogy a felvonulást Piros László belügyminiszter betiltotta. A kertben volt egy kis emelvény mikrofonnal és hangosító berendezéssel. A hír elterjedése után nem sokkal az emelvényre lépett Marian alezredes, a gépészkarri pánccelos tanszék vezetője, és minden évfolyamról önként jelentkezőket kért arra, hogy azokkal együtt, egyetemi delegációként elmenve a Belügyminisztériumba, visszavonassa a belügyminiszterrel a felvonulást betiltó, alkotmány és törvénytípró intézkedését. Így fogalmazott, ahogyan az előző mondat végére írtam. A delegáció néhány perc alatt létrejött, és elmentek Marian alezredes vezetésével.

Közben kezünkbe kaptuk az előző esti diákgyűlésen megfogalmazott, 16 pontba szedett követeléseinket tartalmazó stencilezett lapokat. Hihetetlen volt számomra, hogy írásban láthatom azt a cselekvési programot, amelynek végrehajtásában látta a műszaki egyetemi diákság az ország felemelkedésének lehetőségét. Mint tudjuk a kijelölt út a szocialista, munkásönigazgatáson alapuló, de független Magyarország volt.

A delegáció nemsokára (legalább is nekem úgy tűnt, hogy nemsokára) visszatért, és velük jött a belügyminiszter Fekete nevű helyettese. Oda állt a mikrofonhoz, és kedves elvtársak megszólítással kezdte a mondanivalóját. E kezdet nagyfokú nemtetszést váltott ki a diákságból. Sokan bekiabálták, hogy nincsen elvtárs, csak polgártárs. Végül is elmondta, hogy a tüntetés betiltása valóban alkotmányellenes volt, így azt visszavonták, és a diákság mehet a Bem-szoborhoz a szolidaritási tüntetésre. A belügyminiszter-helyettes egyébként egy vékony, hajlott hátú ember volt, aki egy megijedt, kis ember benyomását keltette.

Kinyitották az egyetem kerti főbejáratát, és mi nyolcas sorokban ünnepélyesen elindultunk a Duna-part felé. A sorok egymásba karoltak, hogy senki ne kerülhesen közénk. A fényes szellők bizakodó, jobb és becsületesebb jövőt teremtő nemzedékeként vágtunk neki az útnak.

A Szabadság-híd budai lejárójánál egy teherautó vezetője türelmetlenkedett, hogy a felvonulóktól nem tud továbbmenni. Allt, de járt a motorja. Valaki feladott neki egy a pontjainkat tartalmazó lapot. Elolvasta, és amikor a 16. ponthoz jutott, azt kérdezte tőlünk, hogy azt is követeljük, hogy a szovjet csapatok hagyják el hazánkat? Mi természetesen mind a 16 pontot követeltük, és benne ezt is. Ezt meg is mondtuk neki. Akkor csak menjetek fiaim mondta, és leállította a kocsit motorját.

A Lánchíd utcában már közel a hídhöz az egyik épület erkélyén egy idős házaspár bontogatta a magyar zászlót. A néni a zászlóra varrt Rákosi-féle címert fejtegette, a bácsi egyszer csak, valószínűleg a lassúság miatt, elvette a nénitől a zászlót, és a zsebkésével egy energikus mozdulattal kikanyarította a címert a közepéből. Ekkor láttam az első lyukas zászlót, amely tulajdonképpen később a forradalom egyik jelképe lett.

A Bem téren nagyon sokan voltunk, a hangosítás sem volt valami jó, úgyhogy ahol én álltam, nem igen lehetett érteni a beszédeket. Az elhangzottakat csak sejtettük. Természetesen szó volt Bem apóról, a lengyel–magyar barátságról, a mostani eseményekkel kapcsolatos szolidaritásunkról.

Többen felszólaltak és a beszédek elhangzása után a tömeg elindult a Margit híd felé. Átsétáltunk a hídon, majd befordultunk a pártközpontnál a Parlament felé. Körülöttem műegyetemisták haladtak, nagy fütykconcertet adva a bentlevőknek. Ennek hatására az emeleti ablakok közül egy jó pár felnyílt, és ezekből piros-fehér-zöld zászlókat lógattak ki. Nagy meglepetésemre ezeken nem volt címer.

A Parlament elé érve azt tapasztaltam, hogy a tér szinte teljesen megtelt. A tömeg jelszavakat skandált. Az egyik legfőbb jelszó az volt, hogy „Hívják ide Nagy Imrét”. (Ő volt talán az idő tájt az egyetlen olyan politikai személy, aki az emberek megítélése szerint nem kompromittálta magát.) Ennek sokszori elhangzása után és hosszas várakozást követően jelent meg az épület tér felőli főhomlokzat baloldalán levő egyik erkélyen Erdei Ferenc. Ő viszont már ekkor nem volt hiteles ember a nép szemében, így a hatalmas tömeg, amely főleg egyetemistákból, illetve diákokból állt, „Nem kell nekünk Erdei” kiáltásokkal beléfojtották a szót. Mivel hosszas várakozás után sem jelent még meg Nagy Imre, így Sinkovits szavalási kísérlete sem sikerülhetett, mivel az ő szereplése azt az érzést keltette a jelen levőkben, hogy a hatalom semmiféleképpen nem akarja Nagy Imre találkozását a tüntetőkkel. Közben besötétedett, és a tér lámpái kigyulladtak, vele együtt a parlamenti kupola tetejére épített, kivilágítható vörös csillag is. E hatalmas csillag mint a néptől és az országtól idegen rendszer jelképe irritálta a tüntető tömeget, így újabb jelszó kiabálásába kezdtek. „Oltsák ki a csillagot!” Ennek eredményeként, mintegy a tömeg bosszantására, a tér lámpáit kapcsolta ki a hatalom keze, a csillag kivilágítása azonban megmaradt. Ez a lépés az est egyik leglátványosabb békés demonstrációját váltotta ki a jelenlevőkből, akik egységesen az éppen náluk levő újságokból, egyetemi jegyzetekből, egyéb papírokból kis fáklyákat

csavartak, és azokat magasra tartva csodálatos látványt hoztak létre a százezernyi láng felmutatásával a téren. A tömeg rendíthetetlenül, méltóságteljesen viselkedett. A kis fáklyák fényét elhomályosítandó a tér lámpáit újra bekapcsolták, és a csillag fénye kialudt. Ezt az utóbbi eseményt a jelenlevők a hatalom gyengesége egyik első jeleként értékelték.

Végül megjelent egy férfi az erkélyen, de a tömeg nem ismerte fel, ezért azt kiabálták, hogy világítsák meg az arcát. Hoztak egy akkor használatos irodai asztali lámpát, és azzal világították meg az arcát. Ekkor láttuk, hogy a férfi valóban Nagy Imre. A tömeg elcsendesedett, és Nagy Imre megszólalt. Talán a megszokás vagy a kommunista reflex következtében az „elvtársak” megszólítással kezdte. Ez újra hangzavart váltott ki a tömegeből. Többféle dolgot kiabáltak, így például azt, hogy nem vagyunk elvtársak, vagy hogy magyarok vagyunk! A rosszul sikerült „elvtársak” megszólítás után – miután valamennyire megcsöndesedtünk – azzal folytatta, hogy kéri a megjelenteket menjenek haza, mert ha nem mennek, abból nemzeti tragédia lesz. Beszéde lassú volt, megfontolt aggodalommal teli. Nagy szüneteket tartott a mondatai között. Akkor ott úgy gondoltam, hogy ő olyat tud, amit mi – a téren állók – nem. Nevezetesen talán azt, hogy ha sokáig ott állunk, akkor fegyveresekkel fognak bennünket szétzavarni, ha kell, akkor akár tüzet is nyitnak ránk. Természetesen nem arra gondoltam, hogy ő ad parancsot ilyesmire, hiszen nem töltött be semmilyen pozíciót, sőt, talán ekkor még a pártnak sem volt a tagja, amelyből Rákosiék korábban kizárták.

A fenti tartalmú mondanivalót többféleképpen megfogalmazva, egymásután többször is elmondta. Mi, a hallgatóság döbbenten álltunk, mivel a korábbi napok eseményei, egyetemi gyűlései, ezek követelései, hangulata egészen másról szóltak. Döbbenet álltunk!

De Nagy Imre is döbbenetnek tűnt számomra. E gondolat kifejtése után hosszasan hallgatott, legalábbis számomra hosszúnak tűnt. Talán azt várta, hogy tényleg feloszlik a tömeg.

Majd ezt követően, mivel nem kezdtünk feloszlani, arról beszélt, hogy ő „jelenleg magánember, nem tölt be semmilyen állami pozíciót, de ha megválasztanák ismét miniszterelnöknek, akkor az 1953-as gazdasági programja alapján áll”. E mondatok is tovább növelték az ott levő egyetemisták elképedését, hiszen ők ebbe a jó szándékú becsületes emberbe vetítették bele vágyaikat, az előző napokban megfogalmazott követeléseiket. Csodálkozva látták, láttuk, hogy Nagy Imre nem ezeket sugározza vissza. Csalódottak voltunk. A beszéd végén a Hímnusz éneklése sem oldotta fel a hallottak feletti csalódást. A csendes feloszlást én úgy éltem meg, hogy ennek oka a beszéd tartalmának jelentős elmaradása volt a tüntetők elvárásaitól. A feloszlásra más, bár kevésbé jelentős ok is adódott, nevezetesen az, hogy az Alkotmány utcából egy Csepel teherautó érkezett a tér szélére, amely tele volt fiatalokkal, akik a Sztálin-szoborhoz való vonulásra szólították fel a jelenlevőket.

Én nem a szoborhoz mentem, hanem elindultam az egyetemi társaim egy részével gyalog a Belváros felé. Az eddig szorosan összetartó egyetemista sorok

ekkor már megbomlottak. Sokan tartottak velem azonos irányba, a Belvárosba. Igaz hogy a Nagy Imre-beszéd után elhangzottak olyan jelszavak is, amelyek a rádióhoz való menetelre szólítottak fel, „Gyertek a rádióhoz!” felkiáltásokkal.

A gyaloglás során a Kossuth Lajos utcában a Semmelweis utca sarkának a közelében voltam, amikor a közeli Astoria kereszteződésbe egy páncélos érkezett. Nagy robajt csapott, így sokaknak módjuk volt elbújni az épületek fedezékébe. Én a Semmelweis utca védelmébe húzódtam be. A tank megállt, a teteje felnyílt, és egy tányérsapkás katona bújt elő belőle, aki azt kiáltotta magyarul, hogy polgártársak éljen a forradalom. A közelben levők és így én is kijöttünk a fedezékből, és közel mentünk a tankhoz. Akkor azt láttam, hogy a páncélosnak magyar felségjelzése van, és a toronyban álló katona magyar tiszt egyenruhát visel, de a tányérsapkájáról hiányzik a hadseregben ez idő tájt rendszeresített sapkarózsa. Meglepő volt, hogy nem a páncélosoknál szokásos gyakorló bőrruha volt rajta. Ez valamikor este 10 és 11 óra között lehetett. Ekkor már a rádió utcájából lövések zaja hallatszott. A páncélost körülfogó tömeg a tisztet arra biztatta, hogy menjen a rádióhoz. A páncélos el is indult a Múzeum körúton a múzeum felé. További haladását nem figyeltem meg. A páncélos tornyában álló tiszt kijelentése viszont meglepetésként ért, mert az addigi események számomra még nem jelentettek forradalmat.

Ezt követően én is a Múzeum körútra mentem. Itt már jóval éjfél előtt lehetett halani és adott helyről látni, hogy a rádió épületéből kifelé lönek. A Belváros felőli járdán haladtam, ahol fel alá hullámozott a tömeg. A környezetemben senkinek sem volt fegyvere. Éjfél után a Kálvin téren már szovjet páncélost is láttam megjelenni. Hogy hogyan került a Kálvin térre, nem tudom, de arra lettem figyelmes, hogy egy fiatalember, talán egy diák a Múzeum körúton veszteglő üres 49-es villamosszelvényt elindítja az általam is látott tank felé, és leugrik róla. Egyébként azért is meglepett az esemény, mert a villamosvezetők az úgynevezett indító karokat, amelyek egyébként levehetőek voltak, soha sem – még a végállomásokon sem – szokták otthagyni a szerelvényeken, ha leszállnak róla. A szerelvény ezt követően ütközött a páncélossal. Ekkor úgy gondoltam a földrajzi ismereteim alapján, hogy a Szovjetunióknak a Kálvin tértől Vlagyivosztokig olyan hihetetlen mennyiségű katona és páncélos áll rendelkezésre a törekvéseink leverésére, hogy hősi halott lehetek, de győztes nem. Ennek hatására elindultam gyalog a Boráros tér felé. Meglepetésemre ott még jött egy villamos, ami kivitt (Pestszent-)Erzsébetre. (Itt laktam a szüleimmel együtt.) Leszálltam a templomtéren, és elindultam a „Kosutin” (Kossuth Lajos utcán) haza, az Iskola utcába. Szegény Édesanyám kint állt az Iskola utca sarkán, és a kezeit tördelte. De hát szerencsére egyben megkerültem. ❀